

نقش دانش مفردات در تلاوت اقرايي*

مجيد صادقي مزیدی** و حميد فرحناک بوشهري***

چکیده

یکی از اصیل ترین هنرهای اسلامی، تلاوت معناگرا یا لحن اقرايي می باشد که از بدو نزول قرآن کریم مورد توجه پیامبر گرامی اسلام ﷺ و مسلمانان بوده است و خداوند متعال نیز آن را در زمره اولین ماموریت رسول اکرم ﷺ دانسته است. لحن اقرايي در تلاوت قرآن نوعی موسیقي برخاسته از مفهوم واژگان می باشد که توجه به حوزه های معناشناختی واژگان از موضوعات مهم در انتقال مفهوم و معنا به شنونده و هم چنین اثرگذاری در تلاوت اقرايي می باشد.

این جستار بر آن است تا به روش توصیفی - تحلیلی به تصویرپردازی های صوتی برخی واژگان در حوزه های کمال یابی، حرکت و جنبش، نقص و کاستی و هم چنین واژگان مرتبط با شدت و سختی بپردازد. بررسی موضوع نشان می دهد واژگانی که دربردارنده مفهوم برتری و کمال هستند با اوج گیری و ارتفاع صدا در تلاوت هم خوانی دارد، و واژگان مرتبط با مفاهیم نقص و کاستی، بایسته است با صدای بم و واژگان دارای مفهوم سختی و شدت و هم چنین واژگان دارای حرکت و جنب و جوش نیز با ضرب آهنگ تند، سریع و کوبنده تلاوت شوند.

واژگان کلیدی: قرآن کریم، تلاوت و قرائت، لحن اقرايي، دانش مفردات، تصویرپردازی صوتی.

*. تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۴/۱۳ و تاریخ تأیید: ۱۳۹۸/۰۹/۰۹.

**. استادیار دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم (نویسنده مسئول): majid.sm39@yahoo.com

***. کارشناس ارشد دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم: Hamid.farahnaky1360@gmail.com

۱. مقدمه

قرآن کریم با مضامین بلند دینی در قالب جملات و الفاظ مختلف بیان گردیده است و هر واژه با توجه به بار معنایی آن به زیبایی در جایگاه مناسب خود به کار گرفته شده است تا بتواند پیام و مقصود خداوند را به بهترین شکل و اثر گذارترین حالت ممکن به انسان‌ها منتقل کند و اعجاز زبانی و لفظی قرآن کریم به روشنی بیان گردد. از یک سو با توجه به موضوعات متنوع و تعبیرات گوناگون مطرح شده در قرآن، انتقال چنین عبارت‌هایی بدون توجه به مفاهیم آن و استخدام مناسب زیر و بمی صدا و تکیه‌های صوتی لازم، موجب یک‌نواختی در حالت بیانی صدا و به تبع آن کاهش تأثیر لازم بر مخاطب می‌گردد، از سوی دیگر توجه ویژه به زیبایی خوانی و پر رنگ شدن نمایش‌های لحنی موجب دور شدن از اصل هدف تلاوت اقرایی یعنی توجه دادن شنوندگان و مخاطبان به بخشی از آیات قرآن و اثر گذاری بر آنان می‌گردد.

تلاوت قرآن کریم، نوعی بیان مفاهیم قرآن و به عنوان یکی از اصیل‌ترین هنرهای اسلامی می‌باشد که از بدو نزول قرآن کریم مورد سفارش و تأکید پیامبر گرامی اسلام ﷺ بوده و مسلمانان نیز به آن توجه ویژه داشته‌اند. خداوند متعال در قرآن کریم، تلاوت و اقرار قرآن بر مردم را از مهم‌ترین اهداف بعثت و اولین مأموریت رسول اکرم ﷺ در قبال امت اسلامی و عائله بشری دانسته و آن بزرگوار را به این مهم فرمان داد و در این باره فرمود: ﴿وَأَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا﴾ (کهف/ ۲۷)؛ «آن‌چه را از کتاب پروردگارت به تو وحی شده تلاوت کن، برای کلماتش تبدیل کننده‌ای نیست و هرگز جز او پناهی نخواهی یافت» و در جای دیگری درباره مأموریت آن حضرت چنین فرموده است: ﴿... وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ * وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ﴾ (نمل/ ۹۲ و ۹۱)؛ «... و من فرمان یافته‌ام که از تسلیم شدگان باشم؛ و این‌که قرآن را تلاوت کنم پس هرکه راه یابد فقط به سود خود راه یافته است و هرکه گمراه شود آثار گمراهی متوجه اوست پس به مردم بگو من فقط از بیم دهندگانم».

در شیوه و ساختار اقرار و تلاوت ایشان نیز گفته شده، آن حضرت همواره زمینه‌های توجه به باطن و مفاهیم برگرفته از ساختار و کلام را فراهم می‌نمود و بدین خاطر مردم نیز از آن تلاوت‌ها اثر می‌پذیرفتند. از سوی دیگر با نگاهی به سیره رسول اکرم ﷺ مشخص می‌گردد آن حضرت به جنبه سمعی قرآن توجه داشته و خود مشتاق شنیدن آوای آن بودند، چنین نبود که خود را بی نیاز از صوت و سخن قرآن بداند، یا فقط به دنبال این باشد که گروهی در جایی گرد هم آیند و او برای آنان

قرآن بخواند؛ بلکه خود به واقع مشتاق شنیدن قرآن - هم از خود و هم از دیگران - بودند (عزتی، نغمه‌های آسمانی، ۱۳۸۴: ۹۴). بنابراین تلاوت معناگرا و محتوا محور یکی از اهداف اصلی تلاوت قرآن کریم محسوب می‌شود که پیشینه آن به زمان رسول اکرم ﷺ باز می‌گردد.

علوم مختلفی در این زمینه اثرگذار می‌باشند که آشنایی با علم بلاغت، علم ترجمه، اصول قواعد عربی و توجه به صرف و نحو، علم تجوید، علم الاصوات یا فنوتیک و توجه به تفسیر آیات مورد تلاوت از ملزومات ارائه یک تلاوت معنا محور است؛ علاوه بر آن از موضوعات مهم دیگری که در اثر گذاری تلاوت قرآن تأثیر زیادی دارد، بهره‌گیری از دانش مفردات در لحن اقرایی قاری می‌باشد که در این جستار به این شاخصه از تلاوت پرداخته می‌شود. لحن اقرایی در تلاوت قرآن نوعی موسیقی توصیفی برخاسته از متن و بطن معنای تک تک واژگان بوده و چنین موسیقی از جنس خود کلمات است (احمد آبادی، طنین اعجاز، ۱۳۷۸: ۳۷۸: ۱۳۱). برخی قاریان به موضوع تلاوت اقرایی توجه چندانی نداشته‌اند و با هدف جذب مخاطبان و بدون توجه به معناشناختی واژگان و آگاهی از معانی آن‌ها به تلاوت قرآن می‌پردازند. رویکرد افراطی در برخی آموزش‌های نغمه پردازی و بسنده نمودن به لحن مقامی دستگاه‌های موسیقی از آسیب‌های این حوزه به شمار می‌رود که سبب سطحی انگاری به آیات و به دنبال آن کاهش اثر تلاوت بر شنوندگان گردیده است.

این جستار بر آن است تا با بررسی معناشناختی برخی از حوزه‌های واژگانی قرآن، نقش فهم دانش مفردات به عنوان یکی از مؤلفه‌های اثرگذار در لحن اقرایی را به تصویر بکشد زیرا توجه به معنا و محتوای لفظ، بیان‌کننده آگاهی و تسلط قاری بر مفاهیم آیات بوده و زمینه‌های تدبر و فهم بهتر برای رسیدن به هدف اصلی تلاوت قرآن که همان عمل به محتوای آن می‌باشد فراهم می‌کند و علاوه بر آن؛ این امکان را به قاری می‌دهد تا به نغمه و لحن‌الاداء (لحن بیانی) متناسب با آن توجه کرده و موجب تأثیر گذاری تلاوت بر مستمع نیز گردد. زیرا عدم آشنایی با شاخصه‌های اثرگذار در تلاوت اقرایی، مانعی مهم در راه فهم و برداشت صحیح از مفاهیم قرآن می‌باشد و توجه به معانی آیات و حوزه‌های معناشناختی و دانش مفردات در این موضوع نقش محوری دارد و در به‌کارگیری لحن بیانی مناسب و انتقال معنا به منظور تأثیر در مخاطب نقش به‌سزایی دارد.

در این پژوهش ضمن معرفی جایگاه تلاوت به بررسی تعدادی از واژگان قرآن در حوزه‌های مختلف و هم‌چنین نمونه‌هایی از فرازهای صوتی تلاوت قاریان مشهور پرداخته شده است و نقش فهم دانش مفردات و اثر گذاری آن بر کیفیت لحن بیانی در تلاوت مورد ارزیابی

قرار گرفته است. شایان ذکر است واژگان مورد بحث بسیار زیاد می باشد و مجال بررسی تمام آن ها در این پژوهش نمی باشد، لذا به منظور فهم و درک دقیق تر از مباحث، چند آیه از قرآن با حوزه های معنایی مختلف بر مبنای ترجمه آقای فولادوند که دارای نمود بیشتری می باشند، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

پیشینه

با تامل و مطالعه دقیق در کتب و منابع موجود در حوزه تلاوت اقرایی، در بیشتر موارد توجه به لحن مقامی (دستگاه های موسیقی عرب و نغمه پردازی) در حوزه تلاوت و نهایتاً توجه به معنای سطحی آیات مورد نظر بوده و در آن ها به آشنایی با حوزه های معناشناختی نظیر مفردات و بلاغت و تاثیر آن بر موسیقی تلاوت و لحن بیانی کمتر توجه شده است. پژوهش های مختلفی در زمینه تلاوت قرآن انجام گرفته است و هر کدام به جنبه ای از تلاوت قرآن پرداخته اند. رساله ای با عنوان «جایگاه و شاخصه های تلاوت معنا محور در قرآن کریم» انجام شده است که نویسنده در آن به موضوعات مختلف تسلط بر علم وقف و ابتدا، اختلاف قرائات، مهارت های صوتی، شاخصه های معنوی مثل خشوع و حضور قلب پرداخته است و به موضوع معناشناسی و مفرد شناسی به طور مستقل پرداخته است. رساله دیگری با عنوان «نقش تربیتی تلاوت قرآن در جنبه های فردی و اجتماعی» انجام شده که رویکرد رساله پرداختن به جنبه های تربیتی تلاوت می باشد. در مقاله «اثر بخشی معنا درمانی توأم با تلاوت قرآن و دعا بر افسردگی و سلول» نویسنده بر تأثیر تلاوت قرآن بر درمان افسردگی پرداخته است و با رویکرد درمان محوری قرآن بر روی بیماران بر اساس نمودار و جامعه آماری به بررسی موضوع می پردازد. آن چه در این پژوهش به آن پرداخته می شود توجه به نقش و اهمیت واژگان قرآن و مفهوم آن ها در تلاوت قاریان می باشد و اثر معنا و مفهوم واژگان را با توجه به مباحث زبانی و بلاغی در شنوندگان مورد تحقیق و بررسی قرار می دهد.

۱۵۰ مفهوم شناسی واژگان

۱. قرائت

قرائت در لغت به معنای جمع کردن و خواندن کتاب، قرآن و غیر آن است (زبیدی، تاج العروس، بی تا: ۳۴۶). ابن منظور نیز معتقد است قرأ به معنای جمع کردن است و می گوید «قرأت الشيء قرأناً: جمعه و ضممت بعضه إلى بعض». و قرآن را از این جهت که سوره های

مختلف را در کنار هم قرار داده قرآن نام نهاده‌اند (ابن منظور، لسان العرب، ۱۴۱۴: ۱/۱۲۸) بنابراین در اصطلاح علم لغت قرأ به معنای ضمیمه کردن حروف و کلمات به یک‌دیگر است (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۱۸۰) و در اصطلاح علوم قرآن به خواندن الفاظ قرآن کریم به همان صورت و کیفیتی که رسول خدا خوانده و یا در حضور وی خوانده شده و آن حضرت آن را تلفظ و تأیید کرده است گفته می‌شود (فضلی، مقدمه‌ای بر تاریخ قرائت، ۱۳۷۸: ۸۰). علم قرائت در حقیقت به بررسی در ارتباط با چگونگی ادا واژگان می‌پردازد و درباره تلفظ کلمات و ظاهر واژه‌ها سخن می‌گوید و خواندن قرآن با رعایت همان مبانی و اصولی است که بر رسول اکرم نازل شده است. عوامل مختلف سبب اختلاف قرائت در آیات قرآن شده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از تفاوت لهجه‌ها، عدم اعراب‌گذاری و شکل‌گذاری حروف، عدم توجه به علامت‌های سجاوندی مانند وقف و ابتدا و فصل و وصل. بنابراین پرداختن به اختلاف دیدگاه‌ها در الفاظ قرآن و عوامل آن و شناخت آن‌ها را علم قرائت می‌گویند.

۲. تلاوت

تلاوت از ریشه «ت ل و» به معنای متابعت است. این متابعت با توجه به انواع مصدر واژه تلاوت دارای صورت‌های گوناگون است (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۳۴۶). مفسران تلاوت را به معنای خواندن و برگرفته از معنای اصلی آن (در پی آمدن) دانسته‌اند (طباطبائی، المیزان، ۱۳۷۹: ۲۹۸/۱۱) طوسی نیز خواندن (قرائت) را از آن رو تلاوت می‌گوید که حروف از پی یک‌دیگر می‌آیند (طوسی، تبیان، ۱۳۸۲: ۴۴۲/۱). واژه تلاوت فقط یک بار در قرآن کریم آن هم در سوره بقره آیه ۱۲۱ آمده که خداوند چنین می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلَوْنَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (بقره/۱۲۱)؛ «کسانی که کتاب آسمانی به آنان عطا کردیم آن را طوری که شایسته است قرائت می‌کنند و اهل ایمان به آن هستند و کسانی که به آن کفر می‌ورزند فقط آنان زیان کارانند». اما مشتقات مختلف این واژه بیش از پنجاه بار در قرآن به کار رفته است (عبدالباقی، المعجم، ۱۳۸۶: ۱۹۷ و ۱۹۸).

در برخی موارد به تفاوت معنایی این دو اصطلاح توجه نمی‌شود و آن‌ها را به جای یک‌دیگر به کار می‌برند در حالی که در معنا هرکدام مفهومی خاص دارند. در تفاوت مفهوم تلاوت و قرائت می‌توان گفت قرائت، خواندن ظاهر قرآن می‌باشد و معنا و مفهوم آیات مد نظر نمی‌باشد، اما تلاوت علاوه بر دقت نظر در خواندن صحیح آیات، معنا و مفهوم نیز اهمیت ویژه دارد و تلاوت‌کننده آیات به محتوای آیات، معانی و مفاهیم و مصادیق و اوامر و نواهی نیز توجه دارد، چنان‌که گویی آیات در همان لحظه بر او نازل می‌شوند (وزارة الأوقاف والشؤون

الاسلامیه، الموسوعه، ۱۴۰۸: ۲۵۰). بنابراین نسبت بین آن‌ها عام و خاص می‌باشد، و تلاوت مفهومی عام دارد و مفهوم قرائت را نیز در بر می‌گیرد و از سویی تلاوت نوعی الزام پیروی کردن را به دنبال دارد؛ چنان که خداوند نیز در قرآن به روشنی به موضوع اشاره کرده و فرموده: ﴿اتَّامُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (بقره / ۴۴)؛ «آیا مردم را به نیکی فرمان می‌دهید و خود را فراموش می‌کنید حال آن‌که شما کتاب را تلاوت می‌کنید! پس چرا تعقل نمی‌کنید». در آیه شریفه خداوند متعال با سرزنش، پرسش می‌کند که چرا تلاوت کتاب، موجب عمل نگشته است و چرا هوای نفس را مهار ننموده است؟

۳. لحن اقرایی

تلاوت قرآن دارای دو جنبه است یک جنبه شخصی که متضمن کسب ثواب و پاداش اخروی است. زیرا قرائت صرف قرآن، مطابق آیات و روایات دارای اجر و ثواب نزد خداوند متعال است. اما جنبه دیگر تلاوت، با هدف توجه دادن به مفاهیم و آموزه‌های آیات قرآن به شنوندگان صورت می‌گیرد (ابن خالویه، الحجة فی القرائات السبع، ۱۴۱۳: ۱۴۷). بسیاری از روایات موجود در خصوص قاریان ناظر به چنین جنبه‌ای از تلاوت بوده و در مورد افرادی است که به عنوان قاری قرآن وظیفه اقرار را بر عهده دارند. مصری‌ها از این نوع تلاوت به عنوان «فن تلاوت» یاد می‌کنند، این امر به معنای تأثیرگذاری بر مخاطب و تلفیق با هنر است (شاه میوه اصفهانی، پژوهشی در جلوه‌ها موسیقایی هنر تلاوت، ۱۳۹۷: ۱۲۷). از سویی تنها توجه نمودن به لفظ به فهم قرآن کمک نمی‌کند بلکه برای فهم آیات و توجه به فحوا و مفهوم آیات تأثیر مهمی در این امر دارد. زیرا فضیلت تلاوت قرآن در خوب خواندن، تدبر و اندیشیدن است.

تلاوت اقرایی یا معنامحور به تلاوتی گویند که مفهوم آیات را در ذهن مخاطبان تداعی کند. قاری در تلاوت معنا محور، به مفهوم آیات توجه دارد و محوریت تلاوت با معناست به گونه‌ای که اثر آن را باید در شنونده جستجو کرد. مهم‌ترین ملزومات در ارائه تلاوت معنا محور فهم قاری است تا تلاوت قابل قبولی ارائه دهد لذا باید الحان، پرده‌های صوتی و... در قرائت متناسب باشد تا آن را به شیوه صحیح قرائت کند و در ذهن مستمع اثرگذار باشد (نلسون، هنر قرائت قرآن، ۱۳۹۰: ۱۵۲). بنابراین قاری باید مهارت موسیقایی را با توجه به تفسیر و مفهوم آیات در تنظیم صدا بر حسب شدت بالا و پایین رفتن به کار گیرد چرا که برای القای معانی در برخی از آیات باید تلاوت در طبقات صوتی بالاتر و یا پایین‌تر صورت گیرد. به عنوان نمونه قاری در آیات پرسش و پاسخی با آیات خبری باید دو نوع تلاوت گوناگون را رعایت کند. در برخی آیات که خبری است نیاز به اوج خوانی وجود ندارد لذا اگر در این موارد قاری به معنای آیات تسلط نداشته باشد با اوج خوانی نمی‌تواند معنای خبری آیه را به مستمع القاء کند.

ابزارهای انتقال مفاهیم در تلاوت اقرایی

انتقال محتوای پیام به شنونده در تلاوت قرآن نیازمند دو اصل مهم می‌باشد. اول، آشنایی قاری با معانی و مفاهیم آیات تلاوت شده و تأمل و تدبیر در آن که شرط لازم برای اثرگذاری تلاوت قرآن می‌باشد. این اصل از آموزه‌های مورد تأکید خود قرآن کریم بوده و کامل‌ترین شکل این فرآیند ارتباطی به شمار می‌رود؛ چرا که اساساً هدف غایی در تلاوت قرآن کریم فهم معانی و جاری ساختن آن در زندگی است (دمشقی، فضائل القرآن، ۱۴۱۰: ۱۸۲) آن‌جا که خداوند متعال می‌فرماید: ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ (محمد/ ۲۴)؛ «آیا در قرآن نمی‌اندیشند یا بر دل‌هایشان قفل‌هایی قرار دارد؟» این همان اشاره صریح حضرت امیرالمومنین علی (علیه السلام) است که فرمودند: «لَا خَيْرَ فِي قِرَاءَةِ لَا تَذَكَّرُ فِيهَا»؛ «تلاوتی که تدبیر در آن نباشد خیر و فایده‌ای در آن نیست» (مجلسی، بحارالانوار، ۱۴۰۳: ۲۱۱).

دوم، بهره‌گیری از تکنیک‌های صوت و لحن و فنون آوایی است که قاری می‌تواند دریافت و فهم خود از متن را در قالب «تصویرسازی صوتی» به شنونده القاء نموده و زاویه فرود و نشستن واژه‌ها و عبارات را در ذهن و روان مخاطب تعیین و تنظیم کند. این پدیده منحصر به فرد، در برخی از تلاوت‌های قاریان قرآن وجود دارد که در علم موسیقی و فن بیان از آن با نام «تصویرسازی صوتی» که در انگلیسی (acoustic illustration) گفته می‌شود، یاد می‌شود. در این حوزه از فنون صوتی و لحنی، قاری با تبحر زیاد تلاش می‌کند تا با کمک لحن خاص خود، تصویری از فضای معنوی مورد نظر در آیات را به شنونده ارائه کند که تا حد زیادی منطبق بر مفهوم خواننده شده باشد (تهرانی، مباین موسیقی، ۱۳۷۴: ۱۲۳). اساتید بزرگی همانند استاد محمد رفعت، عبد الفتاح شعشاعی و مصطفی اسماعیل تلاوت‌های اثرگذار خود را بر مبنای همین مفهوم طراحی کرده‌اند.

علاوه بر آن؛ قاری و مستمع قرآن هر دو نیازمند آن می‌باشند تا به معنا و مفهوم توجه داشته و با درک صحیح از مفهوم آیه به ارتباط منطقی و منسجم میان لحن و معنا برسند و از تلاوت بهره کافی را ببرند. یکی از شیوه‌های پردازش معنای آیات توجه به ترجمه می‌باشد. استخراج معانی و مفاهیم آیات قرآن به صورت کاربردی موجب می‌شود تا ذهن مخاطب متوجه معانی و مفاهیم شده، و از این ره‌گذر قاری را در جریان تلاوت همراهی کند.

پرداختن به الفاظ و فراگیری قواعد قرائت و کم توجهی به معنا و مفهوم آیات پیامدهایی را به دنبال دارد که می‌توان مهم‌ترین آن‌ها را در موارد ذیل برشمرد: ۱. مهجوریت متخصصان معارف قرآنی در جامعه؛ ۲. دوری از اصالت و معنویت؛ ۳. بیمار شدن ذائقه مردم؛ ۴. کاهش

کمی و کیفی تلاوت؛ ۵. عدم برقراری ارتباط و اتصال مناسب بین آیات سور به یکدیگر، رعایت تناسب معانی در اتصال دو قطعه از یک سوره یا دو سوره مجزا از جمله مواردی است که باید مورد توجه قرار گیرد (نلسون، هنر قرائت قرآن، ۱۳۹۰: ۸۱).

بنابراین آگاهی از ابزارهای انتقال معنا و بهره‌مندی درست از ابزارهای تلاوت، زمینه‌ساز انتقال مفاهیم و معانی آیات می‌گردد و سبب می‌شود تا قاری با برداشت صحیح معنا از آیات به خوبی آن‌ها را به ذهن شنونده انتقال دهد و وی را در جریان تلاوت با خود همگام و همراه سازد.

اثرگذاری دانش مفردات در تلاوت اقرایی

آشنا شدن با حوزه‌های معناشناختی در دانش مفردات و انطباق لحن اداء با آن ضمن تاثیرگذاری بر مستمع و واکنش آگاهانه وی در جریان تلاوت، بسترهای جدیدی را در جهت تولید سبک‌های جدید تلاوت و فاصله گرفتن از تلاوت‌های کلیشه‌ای و پیش‌بینی شده لحنی مهیا می‌کند. عدم آشنایی قاریان با حوزه‌های معناشناختی و هم‌چنین تکنیک‌های انتقال معنی یکی از دلایل کاهش اثرگذاری تلاوت اقرایی است؛ زیرا تا زمانی که قاری تصویر درستی از مفاهیم قرآنی در ذهن نداشته باشد، قادر به ارائه آن تصویر به مخاطبان خود نخواهد بود (خرقانی، زیباشناسی قرآن، ۱۳۹۲: ۵۸).

«تک واژه‌ها» که به تعبیر دیگر، مفردات نامیده می‌شوند اساس و رکن اصلی محتوای هر کتابی به ویژه قرآن مجید بوده و از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشند زیرا با علم به معانی مفردات قرآن است که می‌توان به دریای معارف آن راه یافت و با مفاهیم و مقاصد عالی آن آشنا شد. لفظ عربی یک لفظ زنده و پویا است و ارتباطی مستقیم و در حال با متکلم دارد (فاضلی، شیوه‌های بیان قرآن کریم، ۱۳۸۲: ۷۴). قاری نیز اگر بخواهد به معنای اصلی واژگان قرآنی دست یابد و آن‌ها را کاملاً زنده دریابد و بر زبان خود جاری سازد، باید با مفردات و حوزه‌های معناشناختی زبان قرآن آشنا باشد تا بتواند در پرتو آن با تصویر سازی مناسب صوتی از مفاهیم قرآنی احساس خود را از واژه‌ها به شنوندگان منتقل ساخته و آیات را در ذهن آن‌ها مجسم کند.

سیمای واژگان قرآنی در تصویر پردازی صوتی قاریان

قرآن در مناسبت‌های مقتضی و به تبع معنا، الفاظی را به کار گرفته است که قالب معانی هر یک از آن‌ها احساس خاصی را در ذهن تداعی می‌کند. چنان‌چه قاری با مفردات و حوزه‌های معناشناختی زبان قرآن آشنا باشد، با بهره‌گیری از توانایی‌های عاطفی خویش و

تعیین و تنظیم زاویه فرود و نشستن واژه‌ها می‌تواند آهنگ و احساسی را در جهت نزدیکی صدایش با مفهوم، به مخاطب کلام وحی القاء کند (نقی فر، پژوهشی پیرامون تدبیر در قرآن، ۱۳۸۷: ۱۴۸).

به گفته برخی از صاحب نظران، قاریان از ابتدا تا کنون در تلاوت خود از «موسیقی وصفی» یعنی نوعی موسیقی که معانی آیات را به تصویر می‌کشد و مبتنی بر القای مفهوم به وسیله نغمات و هم چنین ایجاد ارتباط بین صوت و کلمات است، استفاده کرده‌اند. هم چنین هنگامی که اصول «انسجام صوتی» و تطبیق لحن بر آیه را می‌آموختند، این کار را به «موسیقی» تعبیر می‌کردند، و در مراحل مختلف یاد گیری خود، از اصطلاحات موسیقی یاری می‌جستند (میرزایی، الزمن الجمیل، ۱۳۸۸: ۸۸). تلاوت قاریانی که در این پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند و از آن‌ها نام برده شده به جهت اعتبار تلاوت آن‌ها در میان قاریان می‌باشد و علاوه بر آن دارای سبک خاصی از تلاوت هستند که دیگران از آن‌ها بهره جسته‌اند.

۱. تصویر پردازی صوتی واژگان برتری و کمال

کلمات در بردارنده مفهوم غایت و نهایت، طغیان و تجاوز، دوری و بُعد، وسعت و گستردگی، دعوت و فراخواندن، امیدواری و آینده نگری، آرزوهای طولانی، عظمت و بزرگی، قیام و برانگیختگی، کثرت و فزونی، اقبال و توجه، تکبر و فخر فروشی، کرامت و بزرگواری، فوز و رستگاری، غلبه و پیروزی و... از جمله واژگانی هستند که در تصویر پردازی صوتی، با اوج و ارتفاع صدا مناسب هستند. بنابراین وقتی صدا اوج می‌گیرد به نظر می‌رسد که باید سخنی والا به دنبال داشته باشد. به عنوان نمونه حرف جر «علی» با غلبه و برتری و مفهوم بلندی ارتباط مستقیم دارد. گرچه حروف در هر زبانی اداتی هستند که بر معنای مستقلی دلالت نمی‌کنند و تنها نقش واسطه‌ای را میان کلمات ایفا می‌نمایند، اما همین حروف به ظاهر ساده، در قرآن برای خود جایگاهی حائز اهمیت دارند و هر کدام با زبانی رمزگونه، پرده از اسراری چند بر می‌دارند و انسان را به حقیقتی فرا می‌خوانند (محمد قاسمی، جلوه‌های تفسیر آفرینی، ۱۳۸۷: ۴۰).

در آیه شریفه ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (قلم/ ۴) «ویقیناً بر بلندای سجایای اخلاقی عظیمی قرار داری» خداوند عالی‌ترین مکارم اخلاقی را برای پیامبر اسلام ﷺ در قالب تصویری گویا و محسوس ترسیم نموده است، زیرا حرف «علی» بر مفهوم برتری و تسلط دلالت می‌کند، و این آیه پیامبر ﷺ را در بالاترین مراتب اخلاق و کمالات نفسانی قرار داده است که کسی را یارای رسیدن به آن مرتبت عظیم و قله رفیع نیست. گویی مکارم اخلاق چنان پیرو و تسلیم اویند که او بر بلندای آن‌ها استقرار یافته و آن را چنان در اختیار خود گرفته که هر

گونه بخواهد، در آن‌ها تصرف می‌کند (دمشقی، فضائل القرآن، ۱۴۱۰: ۱۱۲). یا خداوند متعال در صحنه‌ای دیگر متقین را چنین توصیف نموده است: ﴿اولئک علی هدی من ربهم واولئک هم المفلحون﴾ (بقره/ ۵)؛ «آنان از سوی پروردگارشان بر راه هدایت هستند و آنانند که رستگارند». کلمه «علی» در این آیه به این مفهوم اشاره دارد که متقین بر راه راستی که خداوند به آن‌ها نشان داده است مسلط هستند و به آن پایبند می‌باشند، گویی حال آن‌ها را به کسی تشبیه نموده که بر بالای بلندای چیزی تکیه زده یا بر آن نشسته است و اختیار مرکب خویش را دارد (همان، ۱۲۱). قاریانی می‌توانند این مفهوم را به شنونده منتقل کنند که با معنا و جایگاه این واژگان و حروف آشنا بوده و از ارتفاع صدا جهت انتقال مفهوم بهره ببرند.

بسیاری از قاریان به ویژه اساتید مصری به این نکته دقت داشته و در تلاوت رعایت نموده‌اند. به عنوان مثال استاد عبد الفتاح شعشعی در تلاوت سوره مبارکه بقره ﴿ختم الله علی قلوبهم وعلی سمعهم وعلی أبصارهم غشاوة ولهم عذاب عظیم﴾ (بقره/ ۷) «خدا بر دل‌ها و گوش‌های آنان مهر نهاده؛ و بر چشم‌هایشان پرده‌ای افکنده شده و برای آنان عذابی بزرگ است» و استاد مصطفی اسماعیل در سوره مبارکه حاقه آیه ۱۷ ﴿والمَلِک علی أَرْجَائِهَا ویمحِل عرش ربک فوقهم یومئذ ثمانية﴾ (الحاقه/ ۱۷)؛ «فرشتگان در اطراف آسمان قرار می‌گیرند و در آن روز هشت فرشته عرش پروردگار را بر فراز همه آن‌ها حمل می‌کنند» به زیبایی معنای برتری و تسلط در حرف «علی» را با استفاده از ارتفاع صدا به زیبایی به نمایش گذاشته‌اند.

هم‌چنین استاد مصطفی اسماعیل در آیه ۱۰ از سوره مبارکه ق، با افزایش پرده صدا در واژه «باسقات» در آیه ﴿والتخلُّ باسقاتٍ لها طلعٌ نضیدٌ﴾ (ق/ ۱۰) «و درختان بلند قامت خرما را که خوشه‌های متراکم و روی هم چیده دارند» مفهوم بلندی و قامت نخل‌ها را برای مخاطب خود به تصویر می‌کشد. باسقات جمع کلمه (باسقه) به معنی مرتفع و بلند است (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۲۶۷).

۲. تصویر پردازی صوتی واژگان دُنُو و نقصان

کلمات در بردارنده مفهوم طاعت و بندگی، تواضع و فروتنی، قرب و نزدیکی، محدودیت و تنگی، سکوت و خاموشی، یاس و ناامیدی، رجوع و بازگشت، روی گردانی و ارتداد، ضرر و زیان، مخفی و نهان، حقارت و پستی، بیچارگی و درماندگی، خواری و ذلت، سنگینی و سستی، هلاکت و نابودی، کاهش، کهنگی و فرسودگی، نقصان و پایان یافتن، آرامش و اطمینان و... واژگانی هستند که در تصویر پردازی صوتی، بهتر است با بم صدا به نمایش گذاشته شود.

به عنوان نمونه خداوند در توصیف کفار می‌فرماید: ﴿بَلْ فِي قُلُوبِهِمْ غَمْرَةٌ مِنْ هَذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ﴾ (مؤمنون/ ۶۳)؛ «ولی دل‌های آن‌ها از این نامه اعمال (و روز حساب و آیات قرآن) در بی خبری عمیقی فرو رفته و برای آنان غیر از این بی خبری اعمالی است که همواره آن‌ها را انجام می‌دهند». «غمره» به معنای غفلت با جهل شدیدی است که صاحبش را فرا گرفته باشد و حرف «فی» (که نشانگر ظرفیت و فرو رفتن است) در این جا تداعی‌گر آن است که دل‌های کافران چنان در گرداب غفلت و بی خبری فرو رفته که راهی برای بیرون آمدن ندارند (سید رضی، تلخیص البیان، ۱۳۳۰: ۱۴۱).

قرآن در آیات دیگری با حرف «فی» همین حقیقت را به نمایش گذاشته است، از جمله آیه ﴿قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ﴾ (بقره/ ۹۳)؛ «آنها گفتند: شنیدیم؛ ولی مخالفت کردیم و دل‌های آنها، بر اثر کفرشان، با محبت گوساله آمیخته شد» حکایت از این مطلب دارد که محبت گوساله‌پرستی تا اعماق قلوب یهود نفوذ کرده بود، که این علاقه و محبت پرستش گوساله مانند شربتی گوارا به جان آن‌ها نوشانیده شده بود. هم‌چنین حرف «فی» در آیه ﴿أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ﴾ (هود/ ۶۲) «آیا ما را از پرستیدن آن‌چه پدرانمان می‌پرستیدند باز می‌داری؟ در حالی که ما بی تردید در تعالیمی که به آن دعوتمان می‌کنی در شک و تردید هستیم» بیانگر این واقعیت است که قوم حضرت صالح به دلیل تقلید کورکورانه از نیاکانشان، نسبت به دعوت روشن‌گرانه پیامبر خود در شکی عمیق فرو رفته و دچار تردید شده بودند. استاد عبدالفتاح شعشاعی در تلاوت آیه‌های یاد شده، با کاهش طبقات صوتی و استفاده از طبقات بم صدا در انطباق آوا و مفهوم و اثرگذاری معنایی آیه بهره‌جسته و آن را به خوبی رعایت کرده است.

نظیر این نوع کاهش طبقات صوتی و استفاده از طبقات بم صدا را می‌توان در تلاوت قاریان بزرگ یافت. مرحوم استاد مصطفی اسماعیل در آیات ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ (مطففین/ ۳)؛ «و چون برای آنان پیمانه و وزن کنند کم می‌دهند» و ﴿يَوْمَ تَبِلُ السَّرَائِرُ﴾ (طارق/ ۹) محوریت معنا را در تلاوت به خوبی رعایت نموده است. الخسر و الخسران یعنی کم شدن سرمایه زندگی که به انسان نسبت داده می‌شود و می‌گویند: خسر فلان یعنی او زیان دیده شد و خسارت دید، گاهی خسران و زیان و ضرر، به کار و عمل هم تعلق می‌گیرد در این باره می‌گویند: خسرت تجارت. در باره واژه سرائر نیز گفته‌اند این واژه جمع (سریه) عبارت است از هر چیزی که انسان در دل خود پنهان می‌کند (طباطبایی، المیزان، ۱۳۷۹: ۴۳۲).

هم‌چنین قاریان زیادی از جمله استاد محمد عبد العزیز حصان در آیه ﴿وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكِتَبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ﴾ (تحریم/ ۱۲)؛ «و کلمات پروردگارش و کتاب‌های او را تصدیق کرد و از اطاعت کنندگان بود» به زیبایی تلاوت را با معنای محوری در کنار هم آورده است. زیرا «القنوت» به معنای طاعت و پرستش همراه با خضوع و فروتنی است که به هر یک از دو واژه طاعت و خضوع به تنهایی نیز تفسیر شده است (همان، ۲۵۰).

۳. تصویرپردازی صوتی واژگان سختی، شدت و کوبندگی

در آیاتی که صحنه‌هایی از قیامت و عذاب را به تصویر کشیده شده‌اند، ضرب آهنگ کلمات تند، سریع و کوبنده است به گونه‌ای که تارهای دل انسان را به حرکت در می‌آورد و پتک سنگین آن را بر دل می‌کوبد و فضایی از اضطراب و هیجان را پدید می‌آورد همانند آیات ابتدایی سوره حاقّه و القارعه که از این دسته هستند.

کلمه (الحاقّه) از مصدر حق به معنای ثابت و مقرر واقعی که مراد از آن روز قیامت کبری است و اگر به این نام نامیده شده برای ای ن ب - وده که روزی است حق و ثابت، و غیر قابل تخلف و تردید ناپذیر می‌باشد (همان، ۶۵۳). القرع نیز به معنای زدن چیزی به چیزی دیگر و کوبیدن دو چیز به یک‌دیگر (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۱۷۲) کلمه (قارعه) یکی از اسامی قیامت است، و بدین جهت آن را (قارعه - کوبنده) نامیده‌اند که آسمان‌ها و زمین را به هم می‌کوبد، و به آسمان و زمینی دیگر تبدیل می‌کند، کوه‌ها را به راه می‌اندازد، خورشید را تیره و ماه را تاریک می‌کند، ستارگان را می‌ریزد و تمامی اشیاء به قهر خدای تعالی دگرگون می‌شوند (طباطبایی، المیزان، ۱۳۷۹: ۶۵۴). با مراجعه به تلاوت سوره مبارکه حاقّه با صدای استاد مصطفی اسماعیل و سوره مبارکه قارعه با صدای استاد عبدالعزیز حصان، مطابقت لحن بیانی این دو قاری با معنای دو واژه و فضای حاکم بر آیات کاملاً مشهود است.

هم‌چنین تصویری که خداوند متعال از برخورد آب دریای شور و شیرین با یک‌دیگر سخن می‌گوید و از گوارایی آب سخن می‌راند، مفهوم کوبندگی و برخورد را در واژگان آیه به کار می‌برد، آن جایی که خداوند متعال می‌فرماید: ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فَرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخاً وَحِجْراً مُّحْجوراً﴾ (فرقان/ ۵۳)؛ «و اوست که دو دریا را به هم آمیخت این خوش طعم و گوارا و این شور و تلخ و میان آن دو مانع و سدی نفوذ ناپذیر و استوار قرار داد». ماء عذب به معنای آبی پاک و خنک می‌باشد؛ و تعذیب در اصل وادار نمودن انسانی است به این که گرسنگی بکشد و بیدار باشد. و نیز گفته شده: اصلش از عذب (شیرینی و

گوارائی) است پس عذّبه یعنی گوارایی و شیرینی حیاتش را از او دور کردم که بر وزن مَرَضته و قَذّیته: (بیمارش کردم و در چشمش خاشاک ریختم). و نیز گفته شده اصل تعذیب زیاد زدن با سرتازیانه است (مصطفوی، التحقيق، ۱۳۷۱: ۲۳۶). قاریی که بتواند در این آیه صوت کوبنده و محکم را در تلاوت کند در حقیقت تلاوت معناگرایانه را مورد توجه داشته است، چنان که استاد مصطفی اسماعیل در سوره مبارکه فجر به این موضوع توجه کامل داشته و در تلاوت با صدای کوبنده و شدید آیه را تلاوت می‌کند، در این آیه خداوند می‌فرماید ﴿فَبِمَوْثِدٍ لَا يَعْذُبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ﴾ (فجر/ ۲۵): «در آن روز هیچ کس همانند او [خدا] عذاب نمی‌کند».

یکی دیگر از نمونه‌هایی که قاریان بزرگ مصری معنامحوری را سرلوحه تلاوت خود قرار داده و اثر معنایی آیه را در ذهن شنونده به جا گذاشته، آیه ۲۳ سوره یوسف است. خداوند متعال در این آیه می‌فرماید: ﴿وَرَاوَدتْهُ التِّي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يَفْلَحُ الظَّالِمُونَ﴾ (یوسف/ ۲۳): «و آن زن که یوسف در خانه او بود، از او تمنای کامجویی کرد؛ درها را بست و گفت: «بیا (به‌سوی آن‌چه برای تو مهیاست!) (یوسف) گفت: پناه می‌برم به خدا! او پروردگار من است جایگاهم را نیکو داشت، به یقین ستم‌کاران رستگار نمی‌شوند». الغلق و المغلاق: چیزی است که با آن چیزی دیگر بسته می‌شود و با آن باز می‌شود (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۳۵۲). علامه طباطبایی در تفسیر المیزان می‌گوید: غلقت از تغلیق است که به معنای بستن درب است آن چنان که دیگر نتوان باز کرد، زیرا ثلاثی مجرد آن به معنای صرف بستن است، و تشدید باب تفعیل مبالغه در بستن است که یا کثرت آن را می‌رساند، و یا محکمی را (طباطبایی، المیزان، ۱۳۷۹: ۱۶۱). استاد مصطفی اسماعیل با استفاده از فن تکریر، کثرت و محکم بسته شدن درب‌ها را یکی پس از دیگری در ذهن مخاطب به تصویر می‌کشد. فن تکریر یعنی تکرار انداختن در صوت یا در نغمه، مثل تکرار یک نُت، یک تحریر یا کمانه به صورت منظم در کنار هم که شدت و سختی و محکمی را نشان می‌دهد (نلسون، هنر قرائت قرآن، ۱۳۹۰: ۲۰۷).

۴. تصویرپردازی صوتی واژگان حرکت، جنب و جوش و اضطراب

کلماتی که دارای حرکت، جهش، جنبش و اضطراب می‌باشند با استفاده از تحریر به نمایش گذاشته می‌شود. تحریر که با عناوین دیگری هم‌چون ترجیع، چهچهه، غلت، زخارف صوتی، عربات و یا نبرات نیز خوانده می‌شود از جمله ویژگی‌هایی است که خاص اصوات موسیقائی است (تهرانی، مبانی موسیقی، ۱۳۷۴: ۶۹). تحریر در لغت به معنای آزاد نمودن چیزی است. اما در اصطلاح صوتی آهنگی است که از عبور هوا و ارتعاش تارهای صوتی به

وجود می‌آید و می‌تواند شکل‌های مختلف به خود گیرد. در حین تحریر هوای داخل ریه هنگام عبور، همواره به وسیله ماهیچه‌های صوتی قطع و وصل می‌شود (شاه میوه اصفهانی، پژوهشی در جلوه‌های موسیقایی هنر تلاوت، ۱۳۸۲: ۴۵).

به عنوان نمونه در آیه ۶ سوره مبارکه طارق که خداوند متعال می‌فرماید: ﴿خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ﴾ (طارق/ ۶) لازم است قاری با استفاده از تحریرهای سریع تصویر نطفه و سرعت آن را به تصویر بکشد. «دافق» آبی را گویند که با سرعت و فشار جریان داشته باشد، که در این جا منظور نطفه آدمی است (طباطبایی، المیزان، ۱۳۷۹: ۴۳۱). یا در سوره حاقه سرعت و حرکت آب را در واژه جاریه مشاهده می‌شود خداوند در این سوره می‌فرماید: ﴿إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ لَنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكُرَةً وَتَعِيَهُ أُذُنٌ وَاعِيَةٌ﴾ (حاقه/ ۱۱ و ۱۲)؛ «هنگامی که آب طغیان کرد ما شما را در کشتی سوار کردیم تا آن را برای شما مایه تذکر و بیداری قرار دهیم و گوش شنوا آن را حفظ کند». الجری به معنی عبور کردن است و اصل آن مثل سرعت و حرکت آب و هر چیزی که به همین ترتیب جریان می‌یابد و می‌گذرد است (راغب اصفهانی، مفردات، ۱۳۸۳: ۳۵۶). با دقت در کلمه «جاریه» مشخص می‌گردد که در تلاوت این آیه باید با استفاده از بالا و پایین کردن درجات صوتی، تصویری از یک کشتی طوفان زده به نمایش گذاشته شود که سینه آن کشتی دائم در برخورد با امواج خروشان بالا و پایین می‌رود که بسیاری از قاریان بزرگ نیز به این موضوع آگاهی داشته و در تلاوت آن دقت کافی را داشته‌اند.

آیات زیادی در مفهوم جنبش و حرکت وجود دارد که آیات ابتدایی سوره عادیات را می‌توان نمونه زیبایی از این جنب و جوش و تحرک زنده یافت. در این آیات حرکات تند و سریع اسبان و سواران و غافل‌گیری دشمن به علت هجوم سریع به آنان تصویری از صحنه حمله و جنگ را نشان می‌دهد که در قالب الفاظ و حرکات سریع نمود پیدا می‌کند. خداوند در ۵ آیه اول چنین می‌فرماید: ﴿وَالْعَادِيَاتُ ضَبْحًا فَالْمُورِيَاتُ قَدْحًا فَالْمُغِيرَاتُ صُبْحًا فَأَثَرُنَ بِهِ نَقْعًا فَوْسَطُنَ بِهِ جَمْعًا﴾ (عادیات/ ۱ تا ۵)؛ «سوگند به اسبان دونده‌ای که همه‌مه کنان (به سوی جنگ) می‌تازند و سوگند به اسبانی که با کوبیدن سمشان از سنگ‌ها جرقه می‌جهانند و سوگند به سوارانی که هنگام صبح غافل‌گیرانه به دشمن هجوم می‌برند و به وسیله آن هجوم گرد و غبار فراوانی برانگیزند» معنای واژگان (العادیات - ضبْحاً - موریات - مغیرات) همگی بر سرعت و حرکت سریع و تند دلالت می‌کند. عبارت (مار الدم علی وجهه) یعنی خون بر چهره‌اش ظاهر شد؛ و نیز (مور) خاکی است که باد بر آن می‌وزد (شن روان) و (ناقة تمور) شتر تیز رو یا (مواره) را گویند

(راغب اصفهانی، ۱۳۸۳: ۲۶۷). استاد احمد احمد نعینع در هنگام تلاوت با بهره‌گیری از معنای واژگان آیات مذکور با شور و هیجانی تلاوت می‌کند که این جنبش و حرکتهای سریع را در تلاوت وی به وضوح می‌توان یافت.

نتیجه

۱. یکی از موضوعات مهم در اثر گذاری تلاوت قرآن، بهره‌گیری از دانش مفردات در لحن اقرایی قاری می‌باشد.
۲. در ارتباط با شرایط و الزامات تلاوت اقرایی باید گفت قاری و مستمع قرآن هر دو نیازمند فهم آیات و معنا می‌باشند که توجه به ترجمه یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نکات در این زمینه می‌باشد.
۳. انطباق صدا با معنای لفظ در آیات قرآن، از حساس‌ترین مراحل و بالاترین مدارج در سیر تربیت قاری قرآن و تلاوت اثرگذار می‌باشد.
۴. کلمات در بردارنده مفهوم غایت و نهایت، طغیان و تجاوز، دوری و بُعد، وسعت و گستردگی، دعوت و فراخواندن، امیدواری و آینده‌نگری ... از جمله واژگانی هستند که در تصویر پردازی صوتی، با اوج و ارتفاع صدا مناسب است و باید به نمایش گذاشته شود.
۵. کلمات در بردارنده مفهوم طاعت و بندگی، تواضع و فروتنی، قرب و نزدیکی، محدودیت و تنگی، سکوت و خاموشی و... واژگانی هستند که در تصویر پردازی صوتی، بهتر است با بم صدا به نمایش گذاشته شود.
۶. تصویر پردازی صوتی در کلماتی که دارای مفهوم سختی و شدت می‌باشند باید با لحن بیانی کوبنده و دارای ارتفاع همراه باشد.
۷. کلماتی که دارای حرکت و جنب و جوش و اضطراب می‌باشند با استفاده از فن تحریر به نمایش گذاشته می‌شود.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
۲. قرآن کریم، ترجمه فولادوند، محمد مهدی، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۶ ش.
۳. نهج البلاغه، ترجمه دشتی، محمد، قم: لاهیجی، ۱۳۷۹ ش.
۴. ابن جزری، شمس الدین محمد بن محمد، النشر فی قرائات العشر، تحقیق الصبّاع، علی محمد، القاهرة: مکتبه التجارة الكبرى، ۱۳۴۵ ق.
۵. ابن خالویه، حسین ابن احمد، الحجة فی القرائات السبع وعللها، قاهره: مکتبه الخانجی، ۱۴۱۳ هـ - ق.
۶. ابن منظور، لسان العرب، الطبعة الثالثة، بیروت: دارصادر، ۱۴۱۴ ق.
۷. احمد آبادی، علی، طنین اعجاز، مشهد: آیین تربیت، ۱۳۷۸ ش.
۸. اصفهانی، راغب، تحقیق مفردات الفاظ القرآن، تحقیق خسروی حسینی، تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء آثار الجعفریه، ۱۳۸۳ ش.
۹. تهرانی، مهدی، میرزا، ابراهیم، مبانی موسیقی قرائت قرآن، تهران: رازی، ۱۳۷۴ ش.
۱۰. خرقانی، حسن، زیباشناسی قرآن از نگاه بدیع، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۹۲ ش.
۱۱. دمشقی، اسماعیل بن کثیر، فضائل القرآن، تحقیق الکبی، بیروت: دارالفکر العربی، ۱۴۱۰ ق.

۱۲. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: مکتبه الحیاه، بی تا.
۱۳. سعید، لبیب، التغنی بالقرآن، قاهره: دارالمعارف، ۱۹۷۰م.
۱۴. سید رضی، ابوالحسن محمد بن حسن، تلخیص البیان عن المجازات القرآن، ترجمه سید محمد باقر سبزواری، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۰ش.
۱۵. شاه میوه اصفهانی، غلامرضا، پژوهشی در جلوه های موسیقایی هنر تلاوت، اصفهان: بوستان فدک، ۱۳۸۲ش.
۱۶. طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ترجمه موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۹ش.
۱۷. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت: داراحیاء التراث العربی، بی تا.
۱۸. طوسی، ابو جعفر محمد بن حسن، التبیان، بیروت: مطبعة النعمان، ۱۳۸۲ق.
۱۹. عبدالباقی، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، تهران: همسفر، ۱۳۸۶ش.
۲۰. عزتی، علی، نغمه های آسمانی، تهران: عابد، ۱۳۸۴ش.
۲۱. فاضلی، محمد، شیوه های بیان قرآن کریم، مشهد: دانشگاه فردوسی، ۱۳۸۲ش.
۲۲. فضلی، عبدالهادی، مقدمه ای بر تاریخ قرائات قرآن، مترجم سیدمحمد باقر حجتی، قم: اسوه، چاپ سوم، ۱۳۷۸ش.
۲۳. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الطهار، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.

۲۴. محمد قاسمی، حمید، جلوه‌های تصویر آفرینی در قرآن کریم، تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۸۷ش.
۲۵. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و انتشارات اسلامی ایران، چاپ سوم، ۱۳۷۱ش.
۲۶. میرزایی، سیدامین، الزمن الجمیل: تاریخ تحلیلی پیدایش فن تلاوت در مصر، اصفهان: مهر قائم، ۱۳۸۸ش.
۲۷. نقی‌فر، ولی‌الله، پژوهشی پیرامون تدبر در قرآن، تهران: انتشارات اسوه، چاپ دوم، ۱۳۸۷ش.
۲۸. نلسون، کریستینا، هنر قرائت قرآن، ترجمه محمد رضا ستوده‌نیا و زهرا جان‌نثاری بی‌جا: زمان نو، ۱۳۹۰ش.
۲۹. وزارة الاوقاف والشؤون الاسلامية، الموسوعة الفقهية، كويت: وزارة الاوقاف والشؤون الاسلامية، ۱۴۰۸ق.